

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Tomaž Kosmač: Ko jebe.

Ljubljana: Založba Beletrina (Beletrina), 2021.

Čeprav se zdi, da Tomaža Kosmača ni treba posebej predstavljati, bom to vseeno storila, njegovo delo je namreč neločljivo od njegove osebnosti. Poleg tega je vredno kdaj vnovič razmisliti o žlahtni tradiciji antičnega kinizma, o Diogenu v sodu, ki se je očitno še vedno sposoben reinkarnirati. Tudi v časih turbokapitalizma, čeprav si ni mogoče predstavljati novodobnega politika, ne domačega ne tujega, ki bi izjavil, da bi želel biti Kosmač, če ne bi bil on sam. Toliko slabše za politike, prav zaradi tega nikoli ne bodo Aleksandri. Kosmo, legenda.

Tako kot vse delo tega avtorja je tudi *Ko jebe* mojstrovina zanikanja novodobnih na videz neskončnih možnosti za bogatenje, ustvarjanje osebnega vpliva, ohranjanje zdravja, mladosti in lepote, kariere in kar je še tega. Medtem ko se briga izključno za svoj mir (pa še prav ima!), nastavlja ogledalo celotni družbi. Ne pridiga, ni aktivist, ne napada obstoječega stanja, ne puli se (z eno samo izjemo) za spremembe, vse, kar počne, je zgolj prizadevanje, da bi s pomočjo socialne podpore za brezposelne preživel in si ustvaril spokojen prostor za pisanje. S svojo brezkompromisnostjo pri ohranjanju osebne svobode mirne duše pušča za sabo družbo, ki se je pustila zavesti novim časom in lažnim obetom. Drage in dragi, pank je mrtev. Če še niste vedeli. Ne le da stari pankerji zdaj hodijo v službo (če jo le dobijo) in se le za konec tedna še kdaj povrnejo na stara pota, ampak zdaj niti brezdomec,

ki živi sredi gozda, ne more več brez mobilnega telefona in prenosnega računalnika, v pisateljski rezidenci, imenovani po Danetu Zajcu, pa se ne sme kaditi niti jemati knjig s polic, pa tudi obiski so nezaželeni. Pokvarjeno stranišče je edina stvar, ki še spominja na boemo, na stare dobre čase.

Sistem za izogibanje novim razmeram je predstavljen do podrobnosti: najprej se je treba rešiti rutine v obliki redne zaposlitve. Tu se knjiga bere kot zlata zbirka nasvetov za njemu podobne (v kolikor obstajajo). "Na zavodu za zaposlovanje sem se moral četrto stoletja pretvarjati, da zavzeto iščem službo. Dokazovati je bilo treba aktivnost in dodobra sem se izvežbal v pisanju prošenj za delo. V njih sem se naučil namigniti, da me šihnt v resnici ne zanima. Če so me firme vseeno hotele zaposliti, sem si izmislil, da imam božjast ali kakšno drugo spotakljivo bolezen. V kolikor jih niti to ni odgnalo in so mi postavili datum, ko naj se javim v podjetju, sem zaščetbetal: 'Lahko prestavimo za nekaj časa? Ravno v zapor moram.' Potem se niso več oglašali. Na zavodu so končno dojeli, da se dnini izogibam in gnili sadež predali socialcem. Kolikor las in živcev sem izgubil zaradi izmikljanja šihntu, bi mi legitimno pripadala beneficirana doba." Njegovi nasveti, recimo o tem, da je na razgovore vseeno treba prihajati urejen, sicer ti lahko, tako kot češkemu prijatelju, dodelijo delo smetarja, kažejo na dolgoletne izkušnje, domala rutino.

Navidezna razpuščenost marginalca (marginalca po svoji izbiri) je v resnici dodelan sistem osebnih obredov, ki mu pomagajo ohranjati duševni mir, osebno integriteto in ustvarjalno kondicijo. "Čez dan sem bil okupiran z raznoraznimi opravki, ponoči sem dokaj redno pisal. Zmeraj ob bevandi. Prva plastenka je bila namenjena literarnemu ustvarjanju, druga bluzenju." Pri tem je sposoben podati še statistiko: "Nabutam se ga vsake dva do tri dni. Po navadi lopnem dve plastenki bevande, kar tedensko pomeni cirka pet litrov, mesečno dvajset, torej ruknem letno kakšen poltretji hektoliter vina." Maček se zdravi s sprehodi v naravo.

Ženske, čeprav zanje ni nedojemljiv (oziroma prav zato), predstavljajo eno največjih nevarnosti za način življenja, ki si ga je avtor izbral. Že vnaprej je torej vsaki posebej treba dati vedeti, da bo njen vpliv precej omejen in kratkotrajen, sicer se utegne slabo izteči za oba. Ona bo dobila zakrknjenega samotarja, ki mu je odveč vsak pogovor, on bo prisiljen v prilagajanje in kompromise. In še začaranost se, tako kot v zgodbi *Zakonolomec*, hitro razkadi: "Gazelje noge so bile počasne, prelesti pod delavno haljo skrite očem, gube zaradi pretirano postrizženih las izrazite. Čez noč je postala starka. Nisem mogel dojeti nenadne preobrazbe. Potem sem se spomnil, kaj je izjavila o gležnjih. Od zdavnaj imam take, je natresla in spoznal sem,

da za lepotne napake ni kriva ne ona, ne utrujena hoja, ne zgrešena pri-
česka. Kriva je bila hipnoza. Zlagoma sem se prebujal iz nje.” Na ta način
lahko ostaja “srečno poročen s samoto”.

Če ga po eni strani opredeljuje že kar neverjetna, čeprav svojevrstna
askeza, ki jo uveljavlja z nepopustljivostjo meniha puščavnika, pa je Kosmo
po drugi strani še kako hedonističen. Skrajnosti se ne izključujeta, ampak
se domala pogojujeta, s spretnim obračanjem pičlih financ pa si lahko pri-
vošči celo kakšno potovanje. Češka nizkocenovna pivska Arkadija je kot
nalašč zanj in za nekaj sorodnih duš, ko vržejo skupaj za pivo in bencin
(Češka). Tako kot za romantiko v dvoje zadošča spalno naselje ob morju.

Na relaciji Idrija–Godovič je nočno življenje bohotnejše kot v prestolnici,
skrajno introvertirani Kosmo pa ob vsej svoji zadržanosti osuplja celo
z balkansko dionizičnostjo. Makedonska alternativna scena mu je torej
pisana na kožo, tako da je zgodba z naslovom *Makedonija* najboljša od vseh
v knjigi. Tudi po zaslugi sopotnika Marka Breclja, ki ga tamkajšnja scena
pomni bolje od slovenske. Edinole na najbolj oddaljenem koncu nekdanje
skupne države se najde še kaj takega, kar preseneti celo Kosma. V prvi
vrsti je to brezdomec, ki si kupi njegovo knjigo, ampak tu so še radoživost
publike festivala amaterskih gledališč, velikodušnost gostitelja, veselo bran-
tenje in nalivanje brez konca in kraja ter Brecljeve domislice, ki vse skupaj
spremenijo v eno samo veliko premično zabavo.

Kosmov sistem za uživanje življenja in ohranjanje miru lahko deluje,
lahko pa tudi ne. Tudi v njegov svet znajo vdreti realije, povsem banalni
zahtevki, s katerimi družba dreza v zlato svobodo. Ta in ona formalnost,
ki kravžlja živce, birokracija in “pandurska pamet”, predvsem pa vse bolj
brezdušni birokratski prijemi: tudi s tem se srečuje. Njegove zgodbe so
bile resda vedno avtobiografske, ali pa so vsaj ustvarjale tak vtis, zdaj pa že
kar nekajkrat sežejo čez mejo dokumentarnosti: bolj ali manj uradna ko-
respondenca je vse bolj njihov sestavni del. *Kešpička* se začne z mladenko,
ki mu za delo na črno nudi svojo študentsko napotnico: njuno dopisovanje
preraste v dramo, če že ne kar v bridko moralko o pohlepu, razvije pa se
skozi vse bolj odrezave esemese, ki si jih pošiljata v borbi za nekaj fičnikov,
tako da mora zadevi dati epilog pravica (z elektronskim sporočilom, ki je
prav tako navedeno). V naslednji zgodbi, *Boj za človeka*, se dopisovanje, ki
se je začelo s policijsko globo zaradi neregistriranega mopeda, stopnjuje
vse do poslanskih klopi: Tomaž Kosmač se v dopisih Združene leveice kar
na lepem pojavi kot predlagatelj še kako utemeljene in napredne spremem-
be: prekrške naj bi po novem sankcionirali procentualno, torej na podlagi

prihodkov kršitelja, brezposelnim pa naj bi jih spremenili v opravljanje družbenokoristnega dela.

Je avtor družbeno kritičen? Anomalije družbe najbolj občuti prav on sam, a vendar ne kaže s prstom, to delajo že drugi bistveno bolje od njega, tako da si mirne duše lahko prihrani trud, ki po navadi niti ne prinaša rezultatov. Na svoj edini poskus, da bi se s konkretnim predlogom vmešal v obstoječe stanje, gleda s pomenljivim odmerkom samoironije, čeprav se je iz njegovega angažmaja nazadnje izcimila povišica. "Folku je bilo dovolj izprijenih vlad, tako levih kot desnih, in okoriščanja na račun podložnikov. Vstaje so se vrstile ena za drugo, toda zlagoma zvodenele in nazadnje klavrno propadle." Govorimo o letu 2014.

Kosmo si ne domišlja, da je presegel svoj čas, še več, kadar je treba priznati nemoč, to tudi stori, kar je najbolj očitno v prvi in zadnji zgodbi te zbirke, v *Ko jebe* in *Vsak nosi svoj križ*. Kaj reči zmešani najstnici na robu samomora, ki pred njegovimi očmi s pospeškom drvi v propad? Kaj reči nečaku, s katerim sta dolga leta veselo žurala, potem pa je nočna prometna nesreča iz njega napravila težkega invalida? Ničesar ni mogoče reči in Kosmo to mirne duše prizna.